

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ
Тирила и Методија бр. 2
18105 Ниш

РЕЦЕНЗИЈА РУКОПИСА КЊИГЕ
МОРАЛНИ СВЕДОК: *САВРЕМЕНА ПОЕТИКА МЕМОАРА*
МИРЈАНЕ БОЈАНИЋ ЋИРКОВИЋ

Рукопис монографије *Морални сведок: савремена поетика мемоара* Мирјане Бојанић Ћирковић (194 стр.) плод је теоријског интересовања за савремену мемоарско-аутобиографску прозу кроз неколико линија њеног развоја од средине 20. века до данашњих дана, што је у научном смислу веома актуелна проблематика, а у нашој науци о књижевности и пионирски подухват. Насловна синтагма *морални сведок*, коју је ауторка усвојила од Пола Рикера како би подвукла сублимацију интенција и рецепцијског ефекта савремених мемоара, у књизи је вишеструко оправдана – како теоријским увидима тако и аналитичким поглављима. Њен кључни концепт је *велика прича* као шири и обухватнији од мемоарско-аутобиографске прозе, а чијем је модерном утемељењу највише допринео савремени когнитивни психолог и нараторолог Марк Фриман. *Велика прича* је тип наратива који настоји да са велике временске дистанце, „погледом уназад“ обухвати „читав живот“, што је обогаћује наративном рефлексijом неопходном за саморазумевање и поимање општег добра, дајући јој откривалачку моћ истине.

Поред увода, монографија садржи једно теоријско и осам аналитичких поглавља („Ка савременој поетици мемоара“, „Сећања Анђелка Крстића у контексту поетике документарно-уметничке прозе српског реализма“, „Поетика ратних мемоара у контексту мемоаристике прве половине 20. века“, „Мемоари Топличана о Другом светском рату: сведочење Драгољуба Поповића“, „Поетика сведочења *спасених*: од свитака до *велике приче*“, „Фрагменти сећања Лалија Соколова: прилог поетици мемоарско-аутобиографске прозе о Холокаусту“, „Савремена проза о Холокаусту у текућој књижевној продукцији Републике Србије“, „Лица Кристијанине мемоарско-аутобиографске прозе“, „*Парампарчад* Џејмса Фреја: једна ревизија жанра мемоара“) подељених на мање одељке, значајан библиографски прилог – књиге о Холокаусту објављене у Републици Србији 2012–2022, списак коришћене литературе, појмовник, резиме на енглеском језику и биографију аутора.

Као спој интелектуалне, професионалне опсесије и иманетног породичног завештања коме се приступа свом душом и крајњом посвећеношћу једног научног посленика, књига *Морални сведок* носи непобитан печат „стваралачке нужности“. Почев од посвете и мотоа као места са „издигнутим значењем“, та нужност зрачи са сваке њене странице, баш као и из грађе коју проучава. О тој нужности понајвише сведочи, осим саме тематике, њен језик и стил. Иако неспорно припада теоријском дискурсу једне изграђене и квалитетом потврђене теоретичарке (видети претходну, такође по много чему изузетну монографију М. Б. Ћ. *Читалац у науци о књижевности*, насталу на основу прерађеног рукописа докторске дисертације) и своје научно упориште проналази у релевантној литератури у историји проучавања жанра (М. Бахтин, М. Фуко, П. Рикер, П. Леви, М. Бамберг, М. Фриман; С. Ж. Марковић, Д. Иванић, С. Милосављевић Милић итд.), ова студија открива и један литерарни, поетски

квалитет пореклом из сфера есеја и белетре, чинећи је питким штивом не само упућеном стручњаку него и широј читалачкој публици.

Премда је у једној књизи овако уравнотеженог квалитета незахвално издвајати посебне вредности јер она функционише као живи организам чији сваки структурни елеменат обавља своју прецизно задату функцију, ми ћемо истаћи оне које сматрамо јединственим доприносом савременој науци о књижевности. Поред већ наведених, ту је и потреба да се одговори на генолошки изазов тешко одредиве књижевно-научне групе која је обједињена више синтетичким него чврстим термином (тзв. „термином индикатором“, према Н. Грдинић) *мемоарска литература*, док оквири речничких дефиниција мемоара одавно превазилази; прецизније, од тренутка када је људско искуство понело страхоте концентрационих логора, те сведочење у име свих страдалих поприма карактер мисије. Како ауторка напомиње, то је прва преломна тачка у иманентној поетици мемоара и тиче се промена у садржају, док другу означава појава мемоара бивших зависника, када се тежиште наратије у још већој мери преноси са догађаја на *доживљај*. Реч је о хетерогеним текстовима на лиминалној позицији између аутобиографије и мемоара, разговора и мемоара, романа и мемоара, научне студије и мемоара. И управо ту, у зналачком избору и распореду грађе на којој ће проверити своје полазне хипотезе, Бојанић Ћирковић изнова потврђује свој неспутани истраживачки дух, научну објективност и методолошко мајсторство. У сваком сегменту њене анализе аргументација и закључци происходе из природе самих дела (а не из унапред задатих теоријских образаца), што јој и омогућава да препозна нове жанровске ликове мемоара и оспори/ревидира оквири њихових канонских дефиниција. Од сведочења преживелих о Холокаусту до сведочења преживелих наркомана, од ратних мемоара најзначајнијих државника и војсковођа (В. Черчила) до сведочанстава једва познатих Топличана, од *Сећања* Анђелка Крстића намењених породичном читању до мемоара бестселера, перманентно се провлачи питање о статусу документарног (чињеничног, истинитог) у мемоарима: „Да ли мемоари могу лагати?“ На то питање Бојанић Ћирковић одговара у уводу, али најчвршће аргументе смишљено даје тек на крају студије, анализирајући најконтраверзнији тип мемоара, тзв. псеудо-мемоаре *Парампарчад* бившег зависника, аутора и теоретичара мемоара Џејмса Фреја. Да, мемоаристи лажу на нивоу чињеница, али остају верни истини на нивоу смисла, јер сведочанства бивших зависника чине беспредметним и само питање истине и лажи у мемоарима. И сама се прикључивши полемици, она смело и оправдано стаје у одбрану *субјективне*, али једино легитимне *истине* и естетске димензије истине ових мемоара.

Захваљујући свему наведеном, закључујемо да монографија *Морални сведок* Мирјане Бојанић Ћирковић представља оригинални допринос науци о књижевности и част нам је да рукопис без икаквих измена препоручимо за објављивање.

Мирјана Бечејски

Др Мирјана Бечејски, научни сарадник
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић